

e-kaynak: <http://www.bilgicik.com/yazi/turkcenin-tarihi-gelisimi-muharrem-ergin/>

Türkçenin Tarihi Gelişimi

(Muharrem Ergin)

Eski Türkçe

Türk yazı dilinin ele geçen ilk örnekleri Orhun âbidelerinin metinleridir. Fakat bu metinler şüphesiz Türk yazı dilinin ilk örnekleri değildir. Çünkü Orhun âbidelerindeki dil yeni teşekkül etmiş bir yazı dili olarak değil, çok işlenmiş bir yazı dili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan, Türk yazı dilinin başlangıcını ele geçen bu ilk metinlerden çok daha öncelere çıkarmak gerekir. Türk yazı dilinin sekizinci asırdan sonraki gelişmesi ile mukayese edilerek bir tahmin yürütülürse, Orhun abidelerindeki yazı dilinde hiç değilse bir kaç asırlık bir gelişme mevcut olduğuna kolaylıkla hükümlenabilir. Buna göre Türk yazı dilinin başlangıcını Milâdın ilk asırlarına, hiç olmazsa Orhun âbidelerinden bir kaç asır önceye çıkarmak doğru olur. Fakat Orhun kitabelerinden daha eski bir metin ele geçmediği için bu yazı dilini ancak sekizinci asırdan itibaren takip edebilmekteyiz.

İşte nazarî olarak Milâdın ilk asırlarında başladığını kabul ettiğimiz ve ilk ele geçen metinleri sekizinci asra ait olan bu yazı dili 12 - 13. asra kadar devam etmiş olup, bu devre Türk yazı dilinin ilk devresini teşkil etmektedir. Bu ilk yazı dili devresi aynı zamanda müşterek bir yazı dili devresidir. Yani bu yazı dili bütün Türklüğün tek yazı dili olarak kullanılmış, Orta Asya'da geniş bir sahayı kaplayan Türklük âlemi asırlar boyunca hep aynı dille okuyup yazmıştır. O devirden kalma eserlerde görülen ufak tefek farklar ise saha ve zaman farklarından ileri gelen normal ayrılıklar olup tek bir yazı dilinin hudutlarını aşacak mahiyette değildir.

Kâşgarlı'nın en çok beğendiği ve şivelerle karşılaştırırken "Türkçe" diye adlandırdığı, Hakaniye Türkçe'si, yahut başka eserlerde Kâşgar dili, Kâşgar Türkçe'si adı ile anılan dil hep bu ilk Türk yazı dilidir. Bu yazı dili devresinden gelen eserlerin büyük bir kısmı Uygur yazısı ile yazılmış olduğu için bu devreye Uygur devresi, bu yazı diline de Uygurca denilebilir. Fakat Türkoloji öğretiminde Türkçe'nin bu ilk devresi için bugün en uygun isim olarak "Eski Türkçe" tâbirini kullanılmaktadır. Türkçe'nin ondan sonraki çeşitli gelişmelerinin kaynağı hep bu devreye çıkmakla, bugün geniş sahalarda ayrı kollara ayrılmış bulunan Türkçe'nin bütün şekillerinin menşei bu devrede bulunmakta, kısacası, Türkçe'nin bütün yapısı bu devre ile izah edilebilmektedir. Demek ki bu devre Türkçe'nin ana Türkçe devresi, ilk devresi, eski devresidir. Onun için bu devreyi "Eski Türkçe" diye adlandırmak çok yerindedir. Bu kitapta biz de bu ismi kullanacağız.

O hâlde Türk yazı dilinin ilk devresi Eski Türkçe'dir. Eski Türkçeden daha önceki devir ise Türkçe'nin karanlık devridir. O devir artık Eski Türkçe'nin Çuvaşça ve Yakutça ile, bunların da daha ileride Moğolca ile birleştikleri devirdir.

Türkçe tarih boyunca iki gramer yapısına sahip olmuştur. Eski Türkçe devresi Türkçe'nin eski gramer yapısını temsil eder. Ondan sonraki devreler Türkçe'nin yeni gramer yapısına sahip olan devrelerdir.

Kuzey-doğu Türkçe'si, Batı Türkçe'si

Eski Türkçeden sonraki devre gelince, bu devirde Türkçe karşımıza birden fazla yazı dili ile çıkmaktadır. Eski Türkçe'nin sonlarında Orta Asya'daki Türklük âleminin parçalanarak büyük kütller hâlinde Hazar Denizinin güney ve kuzeyinden kuzeye ve batıya yayılması, yeni kültür merkezlerinin meydana gelmesi, İslâm kültürünün Türkler arasına gittikçe kuvvetli bir şekilde yerleşmesi, yeni mefhumlarla birlikte yeni bir yazının kabulü gibi çeşitli dış sebeplerle beraber Türkçe'nin içinde bir müddetten beri kendisini hissettiren tabii gelişmeler neticesinde ortaya çıkan büyük değişiklikler yazı dili birliğini parçalayarak Eski Türkçe'nin ömrünü tamamlamış ve ayrılan Türklük kollarının yeni kültür merkezleri etrafında kendi şivelerine dayanan yazı dilleri meydana getirmeleri birden fazla yeni yazı dilinin doğmasına ve gelişmeğe başlamasına sebep olmuştur. Böylece 12-13. asırdan sonra biri Kuzey-doğu Türkçe'si, diğeri Batı Türkçe'si olmak üzere iki Türk yazı dili meydana geldiğini görmekteyiz.

Kuzey Türkçe'si, Doğu Türkçe'si

Bunlardan Kuzey-doğu Türkçe'si önce 13 ve 14. asırlarda, bir müddet, Eski Türkçe'nin tabii ve yeni bir devamı olarak eski ve yeni arasında köprü vazifesi gören bir geçiş devresi hâlinde devam etmiş, sonra 15. asırdan itibaren Kuzey Türkçe'si ve Doğu Türkçe'si olarak iki yeni yazı diline ayrılmıştır. Son zamanlara kadar devam eden bu yazı dillerinden Kuzey Türkçe'si, Kıpçak Türkçe'sidir. Doğu Türkçe'si ise Çağatayca gibi yanlış bir isimle anılan ve Timur devrinde başlayarak 15. ve 16. asırlarda kuvvetli bir edebiyat meydana getirmek suretiyle en parlak çağını yaşadıkdan sonra son zamanda yerini modern Özbekçe'ye bırakan yazı dilidir.

Batı Türkçe'si

Batı Türkçesi'ne gelince, bu yazı dili 12. asrın ikinci yarısı ile 13. asrın ilk yarısında teşekküle başladığı anlaşılan, 13. asrın ikinci yarısından itibaren de metinlerini günümüze kadar aralıksız bir şekilde takip ettiğimiz yazı dilidir. Selçuklulardan başlayarak bugüne kadar gelen ve devam etmekte olan bu yazı dili, Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dili durumundadır. Batı Türkçesinin esasını Oğuz şivesi teşkil eder. Onun için bu yazı diline Oğuz Türkçe'si de denilebilir. Oğuz şivesi Hazar Denizinden Balkanlara kadar uzanan sahaya yayılmış bulunan Türkçe'dir. Bu saha ise batı Türklerinin yaşadığı sahadır. Onun için Oğuz yazı diline, Oğuz Türkçe'sine umumî olarak Batı Türkçe'si adını vermekteyiz. Türkolojide Batı Türkçe'si için bazen Cenup Türkçe'si veya Cenup Şivesi adı da kullanılmaktadır. Fakat bu Şimal Türkçe'sine göre verilen bir addır ve şüphesiz Batı Türkçe'si kadar uygun değildir.

Azeri Türkçe'si, Osmanlı Türkçe'si

Batı Türkçesinin içinde saha bakımından zamanla iki daire meydana gelmiştir. Bunlardan biri Azeri ve Doğu Anadolu sahasını içine alan doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı sahasını içine alan batı Oğuzcasıdır. Doğu ve batı Oğuzcaları arasında ilk asırlarda çok küçük saha farkları dışında bir ayrılık mevcut olmamış, bu saha farkları yavaş yavaş genişleyerek ancak 17. asırdan sonra doğu ve batı Oğuzca dairelerini meydana getirmiştir.

Bununla beraber arada yine iki yazı dili olacak kadar fark mevcut değildir ve her ikisi de aynı şiveye, yani Oğuz şivesine dayandıkları için Azeri ve Osmanlı Türkçeleri ancak tek bir yazı dilinin kardeş iki dairesi sayılabilirler. Esasen doğu ve batı Oğuzcası arasındaki farklar daha çok şivede yani konuşma dilinde kalmış, devamlı olarak Osmanlı kültür ve edebiyatının tesiri altında kalan Azeri sahasında yazı dili, Osmanlı Türkçe'sinden konuşma dilindeki ile mukayese edilemeyecek kadar az bir ayrılık göstermiştir.

Azeri ve Osmanlı Türkçeleri arasında, daha çok şivede kalan bu ayrılığın sebeplerini doğu Oğuzcasına Oğuz dışı Türk şivelerinin, bilhassa zaman zaman kuzeyden gelen Kıpçak unsurlarının yaptığı tesir ile İlhanlılardan kalan bazı Moğol izlerinde aramak lâzımdır. Bunlardan birincisi doğu Oğuzcasını batı Oğuzcasından bazı şekiller bakımından biraz farklı yapmış, ikincisi ise Azeri Türkçe'sinde bazı Moğol asıllı kelimeler bırakmıştır.

Bilhassa konuşma dili bakımından birbirinden farklı olan Azeri ve Osmanlı Türkçe'si arasındaki başlıca ayrılıklar, kelime başındaki b-m, kelime içindeki q-ğ, h, ilk hecedeki e-i, kelime başındaki t-d ile akkuzatif ve bazı fiil çekim şekilleri etrafında toplanır. Bu ayrılıklar daha çok konuşma dilinde kaldığı, yazı diline aksedenlerin ise ancak son devir Azeri Türkçe'sinde görülebildiği, Azeri sahasında yetişen başlıca edebî şahsiyetlerin bulunduğu 17. asırdan önce de doğu ve batı Oğuzcaları arasında kayda değer bir ayrılık bulunmadığı için bu iki Oğuz Türkçe'si yazı dili olarak Batı Türkçe'si adı altında bir bütün teşkil ederler.

Batı Türkçesinin gelişmesi

Batı Türkçesinin yedi asırlık uzun hayatında bazı merhaleler vardır. Bu merhaleler onun iç ve dış gelişme seyri içinde görülen çeşitli safhalardır. Gerçekten Batı Türkçe'si uzun gelişme seyri içinde bugüne kadar iç ve dış yapısı bakımından muhtelif gelişmeler ve değişiklikler göstermiştir. İç yapı bakımından gösterdiği değişiklikler, Türkçe kök ve eklerde görülen bazı ses ve şekil değişiklikleri olup, doğrudan doğruya Türkçe'nin tabii gelişmesi ile ilgilidir. Dış yapı bakımından Batı Türkçe'sinde görülen çeşitli safhalar ise, Türkçe'nin bünyesi ile ilgili olmayıp, onun, içine karışan yabancı unsurlara göre aldığı değişik görünüşlerden ibarettir.

Demek ki Batı Türkçe'sinde Türkçe'den başka bir de yabancı unsurlar vardır. Bu unsurlar çeşitli Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerdir. Türklerin İslam kültürü çerçevesine girmeleri dolayısıyla Türkçe'ye sokulan Arapça ve Farsça unsurlar, Türkçe'yi Eski Türkçeden sonra, yeni yazı dilleri devresinde istilâya başlamış, bu istilâ bilhassa Batı Türkçe'sinde korkunç bir gelişme göstererek bir kaç asır içinde Türkçe'yi âdeta tanınmaz bir hâle getirmiştir.

Arapça ve Farsça unsurların Batı Türkçe'si içindeki durumu yedi asır boyunca hep aynı olmamış ve çeşitli safhalar göstermiştir. Bu sebeple Batı Türkçe'si içinde hem Türkçe bakımından, hem de yabancı unsurlar bakımından birbirinden farklı bir kaç devre var demektir.

İşte 13. asırdan günümüze kadar Batı Türklerinin yazı dili ola gelmiş bulunan Batı Türkçe'si iç ve dış gelişme ve değişiklikler bakımından şu üç devreye ayrılır:

1. Eski Anadolu Türkçe'si
2. Osmanlıca
3. Türkiye Türkçe'si

Eski Anadolu Türkçe'si

Eski Anadolu Türkçe'si 13, 14 ve 15. asırlardaki Türkçe'dir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçe'si bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devreye Batı Türkçesinin bir oluş, bir kuruluş devresi olarak bakmak yerinde olur. Batı Türkçesini Eski Türkçe'ye bağlayan birçok bağlar bu devrede henüz kendisini iyice hissettirmektedir. Bu devreden sonraki Türkçe'de gördüğümüz birçok yeni şekiller bu devrede henüz Eski Türkçedeki eski şekillerinin izlerini taşımaktadırlar.

Eski Anadolu Türkçe'si bir taraftan böylece Eski Türkçe'nin izlerini taşıırken diğer taraftan köklerde ve eklerde bazı ses ve şekil ayrılıkları göstermek suretiyle Osmanlıca ve Türkiye Türkçe'sinden biraz farklı bir durum arzeder. Öyle ki Batı Türkçe'si içinde Türkçe bakımından mevcut başlıca değişiklikler bu devre ile bundan sonraki iki devre arasındaki değişikliklerdir. Yani Batı Türkçesini yalnız Türkçe bakımından devrelere ayırırsak Eski Anadolu Türkçe'si ve Osmanlıca - Türkiye Türkçe'si diye ikiye ayırmamız icap eder. Osmanlıca ile Türkiye Türkçe'si arasında Türkçe bakımından, Eski Anadolu Türkçe'sinden Osmanlıcanın ilk devirlerine taşan bir kaç şekil dışında, bariz bir ayrılık yoktur.

Eski Anadolu Türkçe'si yabancı unsurlar bakımından denilebilir ki Batı Türkçesinin en temiz devridir. Bu devirde Türkçe'ye Arapça ve Farsça unsurlar girmeye başlamıştır. Fakat bu unsurlar kesifliğini yavaş yavaş arttırmış ve ancak devrenin sonlarında geniş bir istilâ başlangıcı hâlini alarak Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. Eski Anadolu metinlerinde görülen Arapça ve Farsça kelimeler henüz çok fazla olmadığı gibi devrenin sonlarına doğru artan terkipler de henüz açık ve basit bir durumdadır. Yabancı unsurlar bakımından bu devirde manzum ve mensur metinler arasında da oldukça fark vardır.

Gittikçe artan yabancı kelime ve terkipler daha çok nazım dilinde görülür. Nesir dili ise çok temiz ve duru bir Türkçe olarak devrenin sonunda bile Arapça ve Farsça kelimeler ve bilhassa terkiplerden mümkün olduğu kadar uzak kalmıştır. 15. asrın ortalarına doğru ikinci Murat devrinde geniş bir kültür hamlesinin ifadesi olarak meydana getirilen telif ve tercüme pek çok Türkçe eserin dili bunu açıkça göstermektedir. Nazım dilinde ise, şiirin Fars taklitçiliği üzerine kurulması ve vezin, şekil zaruretleri yüzünden duruluk çok muhafaza edilememiş ve Türkçe'deki gelişmeler bakımından devre daha bitmeden, 15. asırda, basit de olsa terkipler ve yabancı kelimeler adam akıllı çoğalmış ve Türkçe'yi sarmıştır. Bu yüzden asrın ikinci yarısı Osmanlıcanın temelini atan, onun başlangıcını teşkil eden bir devir olmuş, Eski Anadolu Türkçe'si Türkçe hususiyetleri bakımından devrini ancak Osmanlıcanın başlarında tamamlamıştır.

Eski Anadolu Türkçesinin cümle yapısı ise Türkçe'nin başlangıçtan bugüne kadar hep aynı kalan normal cümle yapısı dışına çıkmamıştır. Gerek nesirde, gerek şiirde Türk cümlesi bu devirde normal, sade, anlaşılabilir, unsurları yerli yerinde ve doğru cümle olarak kalmış, tercüme

sadakati yüzünden nadir olarak kırıldığı yerler dışında, umumiyetle sağlam yapısını muhafaza ederek Osmanlıca devrine girmiştir.

Osmanlıca

Osmanlıca Batı Türkçesinin ikinci devri olup 15. asrın sonlarından 20. asrın başlarına kadar devam etmiş olan yazı dilidir. Dört asırdan fazla bir ömrü olan Osmanlıca, şüphesiz hep aynı kalmamış, baştan ve sondan geçiş devirlerinde ve ortada, hudutları kesin olarak çizilemeyen birbirine geçmiş çeşitli iç merhâleleri olmuştur. Fakat iç ve dış bakımından esas vasıfları itibariyle Osmanlıca ismi altında bu ismin çok iyi ifade ettiği bir bütünlük gösterir.

Türkçe bakımından, Osmanlıca'da aşağı yukarı mühim hiçbir değişiklik olmamış, Eski Anadolu Türkçe'sinden sonra günümüze kadar Türkçe'nin başlıca şekilleri hemen hemen hep aynı kalmıştır. Yani gramer şekilleri bakımından Osmanlıca ile Türkiye Türkçe'si arasında belirli bir ayrılık yoktur. Yukarıda da söylediğimiz gibi Türkçe bakımından ancak bu son iki devre ile Eski Anadolu Türkçe'si arasında belirli ayrılıklar vardır.

Osmanlıca ile Türkiye Türkçe'si arasında çok küçük şekil farklarına rastlansa bile bunlar zaman ayrılıklarına dayanan basit değişikliklerden başka bir şey sayılmamalıdır. Eski Anadolu Türkçe'si, Batı Türkçesinin eski gramer şekillerini, Osmanlıca ile Türkiye Türkçe'si ise Batı Türkçesinin yeni gramer şekillerini ihtiva eden devrelerdir. Yani, gramer şekilleri bakımından Osmanlıca ile Türkiye Türkçe'si arasında bir devre farkı yoktur.

Devrelerin birbirine geçişi keskin çizgilerle ayıramayacağı için eski Anadolu Türkçe'si ile Osmanlıca arasında da uzun bir geçiş safhası olmuştur. Osmanlıca'nın başlangıcını teşkil eden ve 15. asrın ikinci yarısı ile 16. asrın ilk yarısını içine alan devirde eski gramer şekilleri, yerlerini henüz tamamıyla yeni şekillere bırakmış değillerdi.

Bu eski şekillerden bazıları Osmanlıca'nın içinde daha sonraları da kendisini muhafaza etmiş, bunlardan klişeleşmiş olarak Türkiye Türkçe'sine geçenler bile olmuştur. Bazı yeni şekiller ise oluşunu ancak Osmanlıca içinde tamamlamış veya kullanış sahasına bu devirde çıkmıştır. İşte geçiş devrindeki normal gelişmeler, ondan sonraki küçük sızıntılar ve bazı yeni şekillerin ortaya çıkışı dışında, Osmanlıca'ya Türkçe bakımından başından sonuna kadar bir durgunluk hâkim olmuş, 16. asırdan günümüze kadar Türkçe gramer şekilleri bakımından belirli hiçbir gelişme kaydetmemiştir.

Osmanlıca'yı batı Türkçe'si içinde bilhassa Türkiye Türkçe'sinden ayrı bir devre hâlinde tutan şey onun dış yapısıdır. İç yapı, yani Türkçe bakımından yalnız Eski Anadolu Türkçe'sinden farklı bulunan Osmanlıca, dış yapı, yani yabancı unsurlar bakımından Eski Anadolu Türkçe'sinden de, Türkiye Türkçe'sinden de çok büyük farklarla ayrılan bir devre manzarası gösterir. Bu devre Türkçe'nin yabancı unsurlar tarafından tam mânâsiyle istilâ edildiği, Türkçe'yi Arapça ve Farsça unsurların son haddine kadar sardığı devredir.

Osmanlıca devrinde Türkçe'yi saran bu Arapça ve Farsça unsurlar, sayısız Arapça ve Farsça kelime ve terkipler olup esas itibariyle isim sahası içinde kalmıştır. Fakat bu sahada o kadar ileri gidilmiştir ki bütün isim cinsinden kelimeler ve cümle içinde isim muamelesi gören bütün kelime gurupları Arapça ve Farsça kelimelere ve terkiplere boğulmuştur. Bu müthiş istilâdan fiil kökleri bile yakasını kurtaramamış, Türkçe'nin basit fiil kökleri yerine Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe yardımcı fiillerden yapılmış birleşik fiiller kullanılarak Türkçe, bugün de yaşamakta olan sayısız yabancı köklü birleşik fiil ile dolmuştur.

Fiil dışında kalan isim cinsinden bütün kelimeler ve isim muamelesi gören kelime gurupları sahasını böylece Arapça ve Farsça kelimelere, sıfat ve izafet terkiplerine kaptıran yazı dilinde umumiyetle Türkçe olarak isim ve fiil çekimi ile cümle yapısı kalmıştır. Fakat cümle yapısı da, Türkçe kalmakla beraber, ağır darbeler yemekten kendisini kurtaramamış, birçok defa esas bünyesi yıkılarak bozuk bir kelime yığımindan ibaret olmuştur. Hülâsa, Türk yazı dili Osmanlıca devrinde esas yapısı Türkçe olan fakat Türkçe, Arapça ve Farsça'dan meydana gelen üçüzlü, karışık ve son derece sun'î bir dil manzarası göstermiştir.

Osmanlıca'nın devreleri

Yabancı unsurların durumu bakımından Osmanlıca içinde üç devre vardır. Osmanlıca'nın 15. asrın sonu ile 16. asrın büyük bir kısmını içine alan ilk devresi Eski Anadolu Türkçe'sinde yazı diline sokulmağa başlayan Arapça ve Farsça unsurların Türkçe'yi istilâ işinin çok sür'atlendiği devredir. Bu devre, Osmanlıların İstanbul'a yerleşmesinden sonra kurulan saray hayatı ile başlamış, bu saray etrafında gelişen edebiyat ve kültür hayatının Arap ve Fars kültür ve edebiyatının nüfuzu altına girmesi Türk yazı diline bambaşka bir istikamet vermiştir.

Bu devrede Türkçe Eski Anadolu devresindeki duruluğunu kaybetmiş, yabancı unsurların kesafeti iyiden iyiye artmıştır. Fakat daha sonraki asırlara göre henüz nisbî bir sadelik göze çarpar gibidir. Yabancı kelime ve terkiplerin sayısı ve çeşitleri çok artmakla beraber terkip zincirleri henüz son haddine varmış değildir. Fakat iyice karışık dil yolunda çok sür'atli bir gidiş, çok kesif bir hazırlık vardır. Öyle ki devrenin sonu, yani 16. asrın sonları artık koyu Osmanlıca'nın tam bir başlangıcı hâline gelmiştir. Böylelikle ilk devir sona ermiş ve Osmanlıca'nın yeni bir devri gelip çatmıştır.

Bu devre Osmanlıca'nın ikinci devresi olup 16. asrın sonundan 19. asrın ortalarına kadar süren devredir ki başlıca 16. asrın sonu ile 17. ve 18. asırları içine alır. Bu devrede karışık dil, koyuluğunun son haddine varmış, yapısı güç halle Türkçe'ye benzeyen yazı dilinde Arapça ve Farsça unsurlar arasında Türkçe unsurlar âdetâ görünmez olmuştur. Osmanlıca böylece Türkçelikten çıkmış bir hâle geldikten sonra nihayet üçüzlü sun'î dilin en yüksek noktasından aşağıya doğru dönmeğe başlamış ve üçüncü devresine girmiştir.

Osmanlıca'nın aynı zamanda son devresi olan bu üçüncü devre, 19. asrın ortalarından başlayıp 20. asrın başlarına kadar gelen, yani Tanzimattan 1908 meşrutiyetine kadar olan devri içine alır. Bu devrenin son örnekleri 1908'den sonra da Cumhuriyete kadar, sür'atle ortaya çıkan yeni yazı dilinin yanında, gittikçe zayıflayarak bir niüddet daha devam etmiştir. Bu üçüncü devre karışık dilin koyuluğunu yavaş yavaş kaybettiği devredir. Osmanlıca bu devirde zaman zaman çok sun'î bir koyuluk göstermekle beraber umumî olarak bir çözülme yoluna girmiş durumdadır. Bu çözülme nihayet 20. asrın başlarında tamamlanarak Osmanlıca'nın hayatı sona ermiş ve Türkiye Türkçe'sine geçilmiştir.

Osmanlıca'nın bu son devrini eskisinden ayıran mühim bir fark da batıdan gelen yeni mefhumlar dolayısıyla yeni yeni Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin yazı diline sokulması ve uydurulmasıdır. Bu hususta bazen çok sun'î hareketler olmuş, lügat kitaplarına bakarak yazı yazarlar bile çıkmıştır. Fakat umumiyetle terkipsiz Türkçe'ye gidiş temayülleri artmıştır. Eski devirde de koyu Osmanlıca'nın yanında görülen oldukça sade dil örnekleri bu son devrede umumî yazı dilinin yanı sıra sayılarını çok arttırmışlardır.

Bu devrenin sonları ise Türkçe'nin aydınlığa çıkışının açık müjdeleri ile doludur. Öyle ki bu devir eserlerinin bir eli Osmanlıca'da, bir eli Türkiye Türkçe'sindedir. Değişiklik bir neslin

hayatı içinde ortaya çıktığı, daha doğrusu meyvelerini verdiği için, artık dili bazen Osmanlıca, bazen Türkiye Türkçe'si, veya önce Osmanlıca, sonra Türkiye Türkçe'si olan şahıslar görülür. Hülâsa Osmanlıca'nın sonlarında yazı dili yabancı unsurlar ve terkiplerden sür'atle temizlenmiş, böylece 20. asrın başlarında terkipli karışık dil tarihe karışarak yerini Türkiye Türkçe'sine bırakmıştır.

Nazım dili, Nesir dili

Osmanlıca'nın, kendi içinde yukarıda gördüğümüz şekilde üç devreye ayrılan uzun tarihi boyunca, nazım ve nesir sahasındaki görünüşü birbirinden farklı olmuştur. Bu fark, bir yabancı unsurlar, bir de cümle yapısı bakımından nazım ve nesir dili arasında görülen ayrılıktır. Şiirin, bilhassa divan şiirinin muhteva ve şekil bakımından muayyen Ölçülere bağlı bulunması nazım diline de tesir etmiş ve Osmanlıca'da umumiyetle tek bir çeşit nazım dili oluşmuştur.

Buna karşılık Osmanlıca içinde ilmi ve didaktik eserlerde ayrı edebî eserlerde ayrı bir nesir dili kullanılmıştır. ilmî nesir dili bir dereceye kadar sade ve basit bir dil, edebî nesir dili ise çok aşırı ve sun'î bir şekilde yabancı unsurlarla dolu, secili ve kelime gurubu silsilelerinden örülmüş bir dildi. Bu iki çeşit nesir dili Osmanlıca'da daima yan yana yürümüştür. Burada şu noktayı belirtelim ki adî nesirde edebî nesre göre bir sadelik ve basitlik vardı, yoksa umumî olarak o da yabancı unsurlarla dolu karışık bir dil, bir Osmanlıca idi. İşte umumiyetle bir çeşit olan nazım dili ile iki çeşit olan nesir dili yabancı unsurlar ve cümle yapısı bakımından Osmanlıca içinde farklı bir durumda bulunmuşlardır.

Yabancı unsurlar bakımından Osmanlıca'nın ilk devresinde nazım ve nesir dili aşağı yukarı birbirine yakındır. yabancı unsurlar her ikisinde de çoğalmıştır. Daha çok nazım dilinde görülen terkipler, eski basitliğini muhafaza etmekle beraber bu devirde henüz fazla zincirleme hâlinde değildir. Umumiyetle nesir dili, nazım diline göre daha sade bir durumdadır. Fakat nazım dili pek değişmediği hâlde nesir dili gittikçe ağırlaşmaktadır devrenin sonlarında bu gidiş hızlanmış ve nesir dili nazım diline göre çok ağır bir dil hâline gelmiştir.

Osmanlıca'nın en koyu devri olan ikinci devrede ise bu koyuluk hem nazımda, hem nesirde görülür. Fakat nesirde çok aşırı bir durumdadır. Nazım dili ise eskiye göre o kadar ağırlaşmamış ve nesir dilinin yanında oldukça sade kalmıştır. Nazım dilinde eski basit terkipler yerini üçüzlü, dördüzlü ve daha geniş zincirleme terkiplere bırakmış nesirde ise ağırlık ve koyuluk içinden çıkılmaz bir hâle gelmiş, bilhassa edebî nesir Türkçe olmaktan büsbütün çıkmıştır. Üçüncü devrede ise nazım ve nesir dili birbirine yine yakındır ve her ikisinde de nisbî bir sadeliğe gidiş vardır.

Bu gidiş devre boyunca nesirde daha süratli olmuş, nazımda ise, koyu Osmanlıca devrinde divan şiirinde de tek tük olarak görülebilen sade örnekler gittikçe artmakla beraber, bol yabancı unsurlu ve terkipli dilden kurtulmak daha güç olmuştur Devre bittikten sonra sonra da Osmanlıca'nın Türkiye Türkçe'si içine taşmaları daha çok nazım dilinde olmuş ve daha sonra tarihî hatıra olarak verilen tek tük Osmanlıca örnekler de hep nazım sahasında kalmıştır. Bu arada Türkçe'nin yakasını en geç bırakan eski dilin resmî muhaberede ve mevzuatta kullanılan köhne nesir dili olduğunu da unutmamak lâzımdır. Türkçe bugün bile yakasını bu kırtasiye dilinden tamamıyla kurtaramamıştır. Fakat bu, adî nesrin her devirde ağır olan çok hususî bir koludur ve umumî nesir diline ayak uyduramamasının fazla bir kıymeti yoktur.

Osmanlıca'nın nazım ve nesir dili asıl, yabancı unsurlar bakımından değil, cümle yapısı bakımından birbirinden çok farklı bir durumdadır. Divan şiirinde mânânın bir beyitte tamamlanması, bir beyit dışına taşmaması kaidesi Türk cümlesinin yapısı için çok hayırlı olmuştur. Zira mânânın bir beyitle tamamlanması demek, bir beytin hiç değilse bir cümle olması, bir cümlenin en çok bir beyit uzunluğunda bulunması demektir. Gerçekten divan şiirinde her beyit en çok bir cümleden, birçok defa da birden fazla cümleden müteşekkil olmuştur. Bu suretle Osmanlı şiirinde cümleler daima kısa, unsurları sade ve yerli yerinde Türk cümleleri olarak kalmış, nazım dilinde Türkçe cümle yapısı Türkçe'nin bütün tarihi boyunca hiç değişmemiş bulunan normal karakterlerini muhafaza etmiştir.

Osmanlıca'nın bütün tarihi boyunca şiirde Türk cümlesi karşımıza daima sağlam olarak çıkar. Buna karşılık Osmanlı nesrinde Türk cümlesi tam bir perişanlık içindedir. Bu bakımdan nazım dilinin daima Türkçe kalabilmiş olmasına karşılık nesir dili çok az Türkçe olabilmıştır. Çünkü nesirde şiirdeki gibi belirli bir ölçüye sığmak mecburiyeti yoktur. Nesir, cümle unsurlarının tam bir serbestliğe kavuştuğu sahadır. Cümlenin bir bütün teşkil eden yapısını bozmadan o unsurları istenildiği kadar genişletmek mümkündür. İşte cümle unsurlarının nesir dilindeki bu serbestliği Osmanlıca'da tam bir başıboşluk hâline gelmiştir.

Yani, nesir dilindeki serbestlik istismar edilerek, bilhassa gerundium ve edat guruplarında olmak üzere, cümle unsurlarının çerçevesi de, sayısı da gelişigüzel bir şekilde genişletilmiş, bu yüzden uzun uzun cümleler içinde cümle unsurları, aralarında çok defa yanlış bağlar kurulmuş olarak bir araya getirilmiştir. Bu suretle Türk cümlesinin sağlam yapısı Osmanlı nesrinde umumiyetle bozulmuş ve cümleler çok defa büyük bir kelime yığınından ibaret kalmıştır. Cümle unsurları genişledikçe, cümle uzadıkça hâkim olmak güçleşir, Cümle büyüyünce hâkimiyeti elden kaçırmamak için dili iyi bilmek, onun kaidelerini iyice hazmetmiş olmak, onun yapısını teşkil eden örgü karşısında tam bir hassasiyete sahip bulunmak lâzımdır. Üç dilli bir dil olan Osmanlıca'da ise yazıcılar maalesef Türkçe'yi incitmeyecek bir nesir diline sahip olamamışlardır.

Bunda Osmanlıca'nın karışık dil olmasının çok büyük bir rolü vardır. Bu karışık dilin öğretimi sırasında esas emek ve dikkat daima Arapça ve Farsça üzerinde toplanarak Türkçe ihmal edildiği gibi, yazı yazarken de Arapça ve Farsça terkipler yapmak hevesi Türkçe'ye itina etmeğe vakit bırakmamıştır. Bu hususla, Türkçe'ye çevrilirken cümle unsurları Türk cümlesine uygun bir sıraya konmadan yerli yerinde bırakılan Arapça ve Farsça'dan yapılmış tercümelerin de çok tesiri olduğunu unutmamak lâzımdır. Hülâsa, Osmanlıca'nın nesir sahasında Türkçe, bünyesine aykırı bir yapıya sahip cümlelerle bozuk düzen bir yazı dili manzarası göstermiştir. Bu bozuk düzenliği en çok Osmanlıca'nın ikinci devresinde görüyoruz. İlk devrede tercüme tesiri çok hissedilmekle beraber Eski Anadolu Türkçe'sinden devralınan nesir dilinde cümle yapısı oldukça sağlamdır. Fakat ikinci devrede bu yapının Türkçe olan tarafı kalmamıştır denilebilir.

Cümle yapısındaki bozukluğun nisbeti ise yabancı unsurların derecesi ile cümle uzunluğuna göre değişik olmuştur. Yabancı unsurları fazla ve cümleleri uzun olan yazılarda bozukluk çok olmuş, oldukça sade ve kısa cümleli olan yazılarda ise daha az olmuştur, Osmanlıca'nın son devrine gelince, bu devrede nesir dilinin kısa zamanda Türkçe cümle yapısına kavuştuğunu görmekteyiz. Tanzimatla beraber nesirde artık Türk cümlesi sağlam bir yapıya sahip olmuştur.

Bu devir cümleleri, eskisi kadar olmamakla beraber, yine bir hayli uzun olmuşlar, fakat yapılan Türkçe'ye aykırı düşmemiştir, Arada sırada bozuk cümlelere rastlanmakla beraber umumî olarak nesir dilinde cümle yapısının büyük bir selâmetle çıktığı açıkça görülmektedir. Bu devrede nazım dilinde ise cümleler eskisinden daha fazla uzun olmak yoluna girmişlerdir.

Yeni edebiyatla beraber mânânın bir beyitte tamamlanması mecburiyeti ortadan kalkınca bir cümle icabında bir kaç mısra içine yayılmış, böylece bilhassa devrenin sonlarına doğru uzun nazım cümleleri ortaya çıkmıştır. böylece cümlelerde nadir olarak bazen yapı sakatlıkları görülmekle beraber, Osmanlıca'nın bu son devresinde de, cümleler biraz uzadığı hâlde umumî olarak nazım dilinin cümle yapısı her zamanki gibi sağlam kalmış böylece Osmanlıca'nın ömrü tamamlandığı zaman Türk cümlesi hem nazım dilinde, hem nesir dilinde Türkiye Türkçe'sine sağlam bir yapı ile girmiştir.

Türkiye Türkçe'si

Türkiye Türkçe'si Batı Türkçesinin üçüncü devresidir. Bugün de devam etmekte olan bu devre, 1908 meşrutiyetinden sonra başlar. Bu yeni devrenin 1908 meşrutiyetinden sonra başlayan ve Cumhuriyete kadar devam eden ilk safhası Türkiye Türkçesinin başlangıç devri mahiyetindedir bu kısa devirde çok süratli bir şekilde ortaya çıkan yeni yazı dilinin yanında Osmanlıca henüz tamamıyla sahneden çekilmiş değildir. Fakat lam manasıyla son günlerini yaşamakta ve umumi dil olmaktan çıkarak muayyen kalemler tarafından tutulmağa çalışılan hususî bir dil durumuna düşmüş bulunmaktadır.

Hâsılı bu devir. Osmanlıca'nın son örnekleri ile Türkiye Türkçesinin ilk örneklerinin yan yana bulunduğu devirdir, Osmanlıca'nın bu son örneklerine yeni dil gittikçe fazla sokulduğu gibi, yeni dilin ilk örneklerinde de bazı Osmanlıca unsurlar, eskimiş bazı kelimeler, bazı terkipler görülmektedir. Yukarıda da söylediğimiz gibi değişiklik bir neslin hayatı içinde ortaya çıktığı için Osmanlıca'dan yeni dilin ilk örneklerine bu şekilde ufak tefek taşmalar olmuştur. Fakat yeni dil bu küçük taşmalardan bu ilk devre içinde kendisini süratle kurtarmış, temiz Türkçe'nin sayısız örneklerini vererek Osmanlıca'yı kısa zamanda gerilerde bırakmıştır Öyle ki Cumhuriyet deri başlarken Osmanlıca artık çoktan ölü bir dil hâline gelmiş ve yazı dilinin bütün ufukları Türkiye Türkçe'sine açılmış bulunuyordu.

Türkiye Türkçesini Osmanlıca'dan ayıran başlıca hususiyet onun yabancı unsurlar karşısındaki durumudur, Dilin iç yapısı, yani Türkçe bakımından Batı Türkçesinin bu iki devresi arasında bir devre farkı olmadığını, bu iki devrenin yabancı unsurlar bakımından ayrı devreler teşkil ettiğini yukarıda da açıklamıştık. Yabancı unsurlar bakımından bu iki devre arasında gerçekten çok büyük bir fark vardır. Bu farkın en ehemmiyetli tarafı terkipler bakımından olan ayrılıktır. Türkiye Türkçe'si terkipsiz Türkçe'dir.

Türkiye Türkçesinin en belirli vasfı budur. Bu bakımdan Türkiye Türkçe'si Bütün Türkçe'nin en temiz devridir, Az ve basit olmakla beraber Eski Anadolu Türkçe'sinde yabancı terkipler vardı. Osmanlıca tam mânâsıyla terkipli dil demektir. Türkiye Türkçe'si ise Türk yazı dilinin bu Arapça, Farsça terkiplerden kurtulmuş olduğu mesut devridir. Bir dil, yabancı bir dilin tesirinde kalabilir, Bu tesir, lügat hazinesinde. yani kelime sahasında kaldığı müddetçe ne kadar aşırı olursa olsun dil için bir tehlike teşkil etmez. Fakat kelime sahasını aşar ve kelime guruplarına, cümle sahasına el atarsa dilin yapısı tehlikeye girer. dilin gidişi çığırından çıkar.

Dilin, yapısını ayakta tutabilmek üzere bunlara mukavemet edebilmesi için çok sağlam bir bünyeye sahip bulunması lâzımdır. Osmanlıca'da Türkçe'ye korkunç bir nisbette karışan

Arapça ve Farsça terkipler de bu şekilde kelime sahasında kalmayan, cümle sahasına giren yabancı unsurlardı. Türkçe'nin bünyesi çok sağlam olduğu için bunlara asırlarca mukavemet edebilmiş ve zamanı gelince onlardan kolaylıkla silkinerek kendi yapısı ile baş başa kalmıştır.

Fakat bu yabancı unsurlar onun ifade kabiliyeti için çok zararlı olmuşlar, onun gelişmesine asırlarca çelme takmışlardır. İşte Türkiye Türkçesini Osmanlıca'dan ayıran en büyük vasıf, onun bu şekilde terkipsiz Türkçe olmasıdır. Bu sebeple Osmanlıca'nın sonları ile Türkiye Türkçesinin başlarında karşımıza çıkacak örnekleri de bu kıstasa göre ayırmak icap eder. Elimizdeki örneğin dili, terkipsiz ise Osmanlıca, terkipsiz ise Türkiye Türkçe'sidir.

Türkiye Türkçe'si terkipler dışındaki yabancı unsurlar bakımından da Osmanlıca'dan çok farklıdır. Bir kere Türkiye Türkçe'si Osmanlıca'daki yabancı çekim edatlarından, Arapça, Farsça çokluk yapmak gibi yabancı kaidelerden de kurtulmuştur. Sonra yabancı kelime sayısı büyük ölçüde azalmış ve azalmaktadır. Fakat, bir kısmı konuşma diline de yerleşmiş olduğu için, Türkiye Türkçe'sinde bugün hâlâ pek çok Arapça ve Farsça kelime vardır.

Bu hususta Türkiye Türkçe'si Batı Türkçesinin en temiz devri değildir. Osmanlıca ile mukayese edilemeyecek kadar temiz bir durumda olmakla beraber, Eski Anadolu Türkçe'sinden daha çok yabancı kelime ihtiva etmektedir. Demek ki Türkiye Türkçe'sinde yabancı unsur olarak yalnız çok sayıda Arapça, Farsça kelimeler kalmıştır. Bu arada bazı terkipler de görülür, fakat bunlar tek kelime muamelesi gören klişeleşmiş şeyler olup, sayıları da çok azdır. Türkiye Türkçesinin diğer devrelerden bir farkı da batı dillerinden bazı yabancı kelimeler almış olmasıdır.

Türkiye Türkçe'sinde cümle yapısı da büyük bir aydınlığa kavuşmuştur. Bu devrede Türk cümlesi eski devrelerdeki karışık ve mânâsız uzunluğun dan kurtulmuş, kısa, derli toplu yanlışsız cümle hâline gelmiştir.

Osmanlıca'dan Türkiye Türkçe'sine geçiş, yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak suretiyle olmuştur. Osmanlıca, konuşma dilinden çok uzaklaşmış derece sun'î bir yazı dili idi. Türk yazı dilini daima temiz kalan konuşma diline yaklaştırdınca yazı dili kolaylıkla Türkçe'yi bulmuş ve sun'î Osmanlıca tarihe karışmıştır. Esasen Türkçe'ye sokulmuş olan yabancı unsurlar Arapça, Farsça gibi gerek menşe, gerek yapı bakımından Türkçe ile hiç ilgisi bulunmayan bir Sâmi, bir Hind-Avrupa dilinden gelme idi.

Bu sebeple bu unsurlar Türkçe'nin bünyesi içinde daima yabancı kalmış ve büyük sun'iliğe dayanan iğreti durumlar, yazı dili konuşma dili kaynağına dönünce çabucak sarsılarak üçüzlü sun'î dil en kısa zamanda yıkılıp gitmiştir. Yazı dili konuşma diline yaklaştırılırken tabii öteden beri kültür merkezi olarak Türkçe bakımından esasen yazı dilinin dayandığı konuşma diline sahip bulunan muhitin dili, yani İstanbul Türkçe'si esas alınmıştır. Bu sebeple bu gün Türk yazı dili yani Türkiye Türkçe'si hemen hemen İstanbul konuşma dilinin, İstanbul Türkçesinin aynidir. Yazı ve konuşma dili olarak ikisi arasındaki fark en aşağı bir derecededir.

Hülâsa, ana çizgileri ile başlıca vasıflarını belirttiğimiz Türkiye Türkçe'si bugün tam bir özleşme, güzelleşme gelişme hâlinindedir. Batı Türkçe'si bu son devre ile çok hayırlı bir yola girmiş ve Türk yazı dilinin bütün gelişme ufukları açılmıştır. Kuvvetli bir yazı dili olmak üzere gelişme yoluna giren Türkiye Türkçesinin yürüyüş hızı devre boyunca memnurluk verici bir seyir göstermiş. 1928'de eski harflerin terk edilmesinden sonra ise büsbütün artmıştır. Bu devirde son zamanlarda bile arada sırada Osmanlıca bazı şiirler yazıldığı da

görülmektedir. Fakat ölü dille yazılmış olan bu bir kaç şiir şüphesiz ancak tarihi birer hatıradan ibarettir.

Netice

Bütün bu yukarıdan beri söylediklerimizi toparlayacak olursak, demek ki Batı Türkçe'si kendi içinde birbirini takip eden ve birbirini geçmiş bulunan üç devreye ayrılmaktadır. Bu devrelerin birincisi olan ve iki asır devam eden Eski Anadolu Türkçe'si Selçuklular, Anadolu beylikleri ve ilk Osmanlıların yazı dilidir. İkinci devre İstanbul'un fethinden Osmanlı İmparatorluğunun sonuna kadar imparatorluğun yazı dili olarak beş asra yakın bir Ömür sürmüş bulunan Osmanlıcadır. Üçüncü devreyi teşkil eden Türkiye Türkçesinin hayatı ise henüz yarım asrı geçmemiştir. Yani, Osmanlıca Batı Türkçesinin en uzun devresidir.

Bu uzun devre Batı Türkçesinin aynı zamanda en güç devresidir de. Bu devir metinlerin üzerine eğilirken üçüzlü yazı dilinde Türkçe'den başka iki yabancı ortağın gerekli kaidelerini de bilmek lâzımdır. Türkçe'ye kendi kaideleri ile girmiş bulunan bu yabancı unsurlar, bir taraftan Eski Anadolu Türkçe'sinde görünmeğe başlamış olduğu, diğer taraftan, kelime hâlinde de olsa, Türkiye Türkçe'sine de taşmış bulunduğu için bir dereceye kadar Osmanlıca'dan önceki ve sonraki devreleri de ilgilendirirler.

Osmanlıca'daki Arapça, Farsça unsurların mahiyetini öğrenmek ilk ve son devrenin yabancı unsurlarını da yakından görüp bilmek demektir. Yani, Osmanlıca'nın yabancı unsurlarını kavramakla bütün Batı Türkçesinin yabancı unsur durumu aydınlığa çıkmış olur. Türkçe bakımından ise Osmanlıca Türkiye Türkçe'sinden farklı olmadığı gibi, Eski Anadolu Türkçe'sine de bağlıdır. Bu yüzden onun Türkçe cephesini ele alırken Türkiye Türkçe'si ile Eski Anadolu Türkçesini de ele almış oluruz. Hülâsa, Batı Türkçesinin en karışık ve güç devri olan Osmanlıca'nın iç ve dış yapısını incelerken yalnız onun hudutları içinde kalmayarak bütün Batı Türkçesini göz önünde bulundurmak lâzımdır.